

הפקולטה למדעי הרוח
Faculty of Humanities

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

קוֹשֵׁן

גיליון ג' | תמוז תשע"ה | יוני 2015

עלון החוג ללשון העברית
וללשונות היהודים

תוכן העניינים

תלמידים, מורים ועמיתים יקרים,

שמחה אני לברך את חברי החוג לדורותיהם בפתח הגיליון השלישי של 'קולשון', עלון החוג ללשון העברית וללשונות היהודים. עלון זה משקף את שיתוף הפעולה בין תלמידי החוג לתארים השונים לבין מורי החוג, ומעיד על אהבתה של קהיליית החוג לשפה העברית ולמחקרה.

שנת הלימודים תשע"ה, שנה מלאה אתגרים ורבת פעילות, עומדת להסתיים בימים הקרובים, וכולנו נצא לחודשי הקיץ עמוסים במשימות ובמטלות. אני מאחלת לכולכם הצלחה רבה – איש איש במשימותיו – ומייחלת שההתמחות בלשון העברית ובתחומי המחקר הבלשני, ההנאה מן העיסוק בלימוד ובמחקר המעמיק והרחבת האופקים יהיו שכרכם על עמלכם.

ברכות מאליפות לכל מי שתרם מפרי עטו ומחשבתו לגיליון הזה, ובמיוחד לאלעד אייזן ולזהר בן-לולו, תלמידי התואר הראשון בחוג, שעמלו על הכנת העלון, וליעל מדר, תלמידת התואר השני, על עריכת לשונו של הגיליון הזה.

להתראות בשנה הבאה!

עפרה

2 ברכת ראשת החוג

עפרה תירוש-בקר

3 קבוצת המחקר "התהוות העברית החדשה"

יעל רשף

6 חידות לשוניות

דוד נודל

6 תשבץ היגיון

גיא שטיינברג

7 איך כתבתי ערך לאנציקלופדיה ללשון העברית ולבלשנותה

אמיר אהרוני

8 התכירו את חידושי האקדמיה?

אריאל שווה

9 פרידה מהחוג

שיר גילה

9 הרגע הזה ש...

נעם בן דרור

10 שיר

משה קהן

10 נלכד במרשתת: עריכת לשון החדשות

יעל מדר

12 טריוויה לשונית

אלעד אייזן

13 תשבץ היגיון

ליאור ליאני

14 תשבץ לשוני

15 דף תשובות לחידות ולתשבצים

16 פתגמים בכתב עברי קדום

אלעד אייזן

מערכת העלון

אלעד אייזן

זהר בן-לולו

עפרה תירוש-בקר

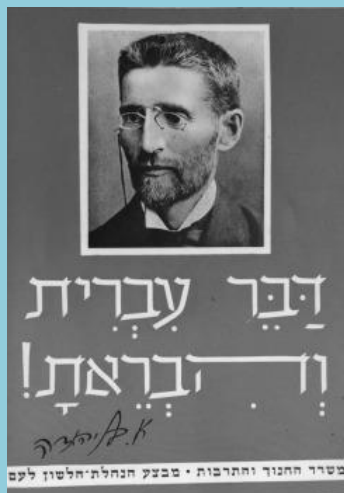
עריכת הלשון: יעל מדר

ייעוץ וסיוע: טלי שטרית

עיצוב תבנית העלון: אירנה סלוצקי

המחברת, פרופ' יעל רשף, היא מרצה בחוג
וחברה בקבוצת המחקר "התהוות העברית
החדשה" במרכז מנדל-סכוליון.

קבוצת המחקר "התהוות העברית החדשה"

מאז תחילת שנת הלימודים שעברה (תשע"ד) פועלת במרכז מנדל-סכוליון למחקר רב-תחומי במדעי הרוח והיהדות קבוצת מחקר המקדישה את פעילותה לחקר התהוות העברית החדשה. מרכז מנדל-סכוליון נוסד לפני קצת יותר מעשור כדי לעודד שיתוף פעולה בין חוקרים מדיסציפלינות שונות. מתוך כל הצעות המחקר המוגשות למרכז, בכל שנה נבחרת הצעה של קבוצת חוקרים אחת, וקבוצה זו פועלת במרכז במשך שלוש שנים. בסך הכול פועלות במרכז במקביל שלוש קבוצות מחקר, כל אחת בתחומה היא. פרטים על המרכז, על קבוצות המחקר הפועלות בו כעת ועל הפעילות השוטפת שמקיימת כל אחת מן הקבוצות ניתן למצוא באתר המרכז (scholion.huji.ac.il). קבוצת המחקר 'התהוות העברית החדשה' מסיימת כעת את שנת הפעילות השנייה שלה, ולפניה עוד שנת פעילות אחת.

כמו כל קבוצות המחקר במרכז, גם קבוצת 'התהוות העברית החדשה' כוללת שמונה חוקרים. ארבעה מן החברים בקבוצה הם חברי סגל באוניברסיטה העברית – כולם מלבדי מן החוג לבלשנות (פרופ' עידית דורון ופרופ' מלכה רפפורט-חובב מן המדור הגנרטיבי ופרופ' משה טאובה מן המדור המבני), וארבעת הנותרים הם תלמידי מחקר. תלמידי המחקר החברים בקבוצה (מירי בר-זיו-לוי וחנן אריאל מן החוג ללשון העברית, ואביגיל צירקין-סדן ועינת קרן מן החוג לבלשנות) נבחרו בידי חברי הקבוצה הבכירים ובידי נציגי מרכז מנדל-סכוליון מתוך כל המועמדים שנענו לקול הקורא שפורסם בעקבות ההחלטה לקיים במרכז קבוצת מחקר המוקדשת לחקר התהוות העברית החדשה. בפעילותה של הקבוצה משתתפת בקביעות גם ד"ר עינת רובינשטיין, פוסט-דוקטורנטית מתחום הבלשנות במרכז מנדל-סכוליון, ונוסף על כך מסייעים לעבודת הקבוצה כמה עוזרי מחקר. כן שותפים לעשייה המחקרית גם חוקרים שאינם חברים בקבוצה אך לוקחים חלק בפעולותיה – מי מעט ומי הרבה.

פעילותה השוטפת של הקבוצה כוללת מפגש שבועי, שבו נידונות סוגיות הנוגעות לנושא המחקר המשותף, נשמעות הרצאות מפי מרצים אורחים ומתאפשר לחברי הקבוצה לשתף זה את זה בדיעותיהם לצורך הבנה טובה יותר של תהליכי הצמיחה של העברית בת זמננו. שיתוף הפעולה הבין-תחומי שעליו מושתתת עבודת הקבוצה נועד להעמיק את ידיעותיהם של חברי הקבוצה על העברית ותולדותיה, לאפשר שילוב של כלים בלשניים תאורטיים בחקר התהליך הייחודי שחל בעברית, ולהרחיב את ידיעותינו על תופעות בלשניות כלליות שתהליך זה יכול להאיר.

פרויקט מחקרי אחד שכבר הניבה עבודת הקבוצה הוא קובץ מאמרים בשם Language Contact and the Development of Modern Hebrew, שיזמה וערכה חברת הקבוצה פרופ' עידית דורון. קובץ זה יראה אור כגיליון מיוחד של כתב העת Journal of Jewish Languages במהלך החודשים הקרובים. בקובץ 24 מאמרים פרי עטם של חברי הקבוצה ושל חוקרים אחרים, וכולם מנסים לבחון מהיבטים שונים ומגוונים את הדרכים שבהן השפיעו הלשונות שעמן באה העברית החדשה במגע (שפות סלאביות ושפות אירופיות אחרות, שפות שמיות ולשונות היהודים השונות) על תהליכי ההתגבשות שלה. המאמרים עוסקים במגוון נושאים ותופעות – מבנים תחביריים, סדר מילים, שלילה ושאלה, מילות תפקיד, סמני שיח, משלימי הפועל ועוד, מתוך שימוש במגוון גישות מחקריות. מכלול המחקרים החדשים

המשך בעמוד הבא...

הללו חושף עובדות לשון וגורמים לשוניים וסוציולינגוויסטיים שלא היו ידועים עד כה שהיה להם חלק בעיצוב העברית בת זמננו.

פרויקט מחקרי אחר של הקבוצה, הנמצא כעת בעיצומו, הוא יצירת קורפוס טקסטים שיש בהם כדי לשקף את המצע הלשוני של דור הדוברים הראשון ואת האופן שבו שימשה אותם העברית בחיי היום-יום. הקורפוסים העומדים לרשות המחקר כיום – ובראשם מאגרי המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית, פרויקט בן-יהודה ואתר עיתונות יהודית היסטורית – כולם בעלי חשיבות רבה למחקר, אך הם מתמקדים בלשון

הספרותית והעיתונאית ואינם מספקים תיעוד של שימוש העברית הלכה למעשה בקרב דוברים מן השורה בראשית ימיה של הקהילה הלשונית. אף זאת, היקפם של מקצת הקורפוסים הללו מבחינת טווח השנים הנכלל בהם, ומגבלות על אפשרויות החיפוש שהם מציעים אחר צורות לשון ומבנים תחביריים מותירים שאלות רבות בלא מענה ואינם מאפשרים תמיד לעקוב ברציפות אחרי תהליכי השינוי שחלו בשפה.

כחלק מפעילות הקבוצה מצאנו לנכון לנסות להשלים את התיעוד העומד לרשות המחקר באמצעות יצירת בסיס נתונים ממוחשב, הכולל טיפוגי טקסטים שאינם נכללים בקורפוסים הקיימים, המתמקד בעשורים הראשונים של המאה העשרים שהתיעוד לגביהם דל, והמאפשר עריכת חיפושים באמצעות תוכנה ייעודית ומשוכללת. מחשוב הטקסטים (בהנחייתו של ד"ר עינת רובינשטיין) נעשה בהתאם לסטנדרד בינלאומי מקובל ביצירת קורפוסים טקסטואליים לצורך מחקר בלשוני, והוא כולל פרטים על תוספות, שינויים, מחיקות וכדומה המופיעים בכתב היד. מטרתנו לשקף בקורפוס זה טיפוגי לשון שבני הדור הראשון לדיבור העברי היו חשופים אליהם באופן יום-יומי וכגון לשון של כרזות מלפני קום המדינה שנתלו לעינו של הציבור על גבי לוחות מודעות במקומות יישוב שונים בארץ, ואנו מעוניינים במיוחד בתיעוד שימוש הלשון בטקסטים שלא עברו עריכה כלשהי ולא נועדו לפרסום, משום שיש בהם כדי לשקף את האופן שבו עשו חברי הקהילה הלשונית הצעירה שימוש בעברית בחייהם הפרטיים. לשם כך אנו תרים אחר משפחות ששימרו מסמכים, ובפרט מכתבים ויומנים, של בני הדורות הקודמים, ילידי שלהי המאה התשע עשרה וראשית המאה העשרים, אשר לקחו חלק פעיל בתהליכי בניית היישוב העברי בארץ. לעת עתה כבר איתרנו כמה אוספים כאלה בידי אנשים פרטיים שניאותו להעמידם לרשותנו, ואנו מוסיפים לחפש אחר חומרים נוספים מסוג זה. אם השתמרו במשפחותיכם מכתבים, יומנים או טקסטים אחרים של בני הדורות הקודמים, נשמח מאוד שתשתפו אותנו בהם ושתסכימו להעמידם לרשות המחקר.

בימים אלה אנו מתחילים לעסוק בארגון האירוע המסכם של פעילות הקבוצה: כינוס בינלאומי העתיד להתקיים בירושלים בתחילת חודש יולי 2016, שבו יציגו חוקרים מהארץ ומהעולם מחקרים תאורטיים ואמפיריים על תהליכי שינוי, שימור ותחייה בלשונות העולם בכלל ובעברית בפרט. בבוא העת נפרסם פרטים מלאים על הכינוס, ונשמח לראות את כולכם בין אורחינו.

לסיום, מצורפת דוגמה אחת מתוך אוסף המכתבים הפרטיים שברשותנו. מחבר המכתב, הרב שמואל יונה דאום, נולד בוורשה בשנת 1882, ועם עלותו לארץ בשנת 1924 הצטרף לקבוצה המייסדת של המושבה מגדיאל (שהפכה לימים חלק מן העיר הוד השרון). בעת כתיבת המכתב התגורר דאום בלודז', והודות למנהגו להעתיק את מכתביו למחברת מיוחדת, השתמר תיעוד של כתיבתו העברית עוד קודם להגעתו לארץ. המכתב הועתק למחברת בלא נוסחאות הברכה והחתימה בסופו.

ב"ה¹ יום ו' עש"ק² א' מנחם-אב ה'תר"ס³ לפ"ג⁴ פה לאדז'⁵.

הורי היקרים, אחדשה"ט⁶ הנני להודיעכם כי אתמול בבוקר קבלתי את מכתבכם, וברב שמחה קראתיו. עתה הנני להודיעכם מבקורי אשר בקרתי אתמול את בן המחנות; בשעה הששית בערב נסעתי במרכבת-החשמל (עלעקט, טראמוויא) לשוק-הישן, בבואי שָׁמָּה עשיתי איזו הקפות סביב השלחנות, וכפי ראות עיני חָצִיָם כבר נחכרו (פֶּערמיטטעט), ואחרי ההקפות הלכתי לביתו של בן המחנות אשר בשוק הזה מספר 14 – ובקשתו ולא מצאתיו – ושמעתי שם כי העתיק משכנו לרחוב ה"אלכסנדראי" הנקרא (מרדכי גבאי'ס גאס) מספר 20. והלכתי לשם. בבואי הביתה ראיתי כי המחנות יושב בראש השלחן, וסביב השלחן יושבים אנשים אחדים, צעירים לימים, ונגשתי אל המחנות ונתתי לו שלום, אך המחנות לא הכירני, והנה אך הזכרתו מי אני, והנה כרגע עמדו כולם על רגליהם ונתנו לי שלום, והמחנות העמיד לפני את האנשים האלה וביניהם היו שלשה בניו, אחד הָדָר פה, ושנים אשר באו לכאן על זמן קצר, וצעיר אחד אשר היה שם, הוא עוזר בעסקם פה. וספרתי לו כי קבלתי מכם מכתב. וכאשר החלנו לשיח בינינו אמר לי כי גם בתו הכלה כעת פה, ושמחתי מאד כי על זה לא פללתי, ובישבי איזה רגעים והנה נכדו אשר היא כלתו לאה'לע באה אל הבית והכלה אחריה, ולאה'לע הציגה לפני את הכלה, וברכתיה בברכת מז"ט גם מסרתי לה דרישת שלום ממכם ותודה לי על זה. המחנות אמר לי כי יסע מזה קודם שבת וביום ג' או ד' שבוע הבא ישוב לפה, שני בניו והכלה ישארו פה עדי שובו; בנו הגדול של המחנות (שכחתי שמו הוא יושב בכפר סמוך לקיעלץ בטח תדעו מי הוא) הבטיחני כי בשבוע הבא יבוא אֵלַי עם הכלה בלוית לאה [ל]בקרני, בטח אכתוב לכם במועדו כל. הורי היקרים! נוכחתי לדעת כי טוב עשיתי בהלכי לשם בלי אשתי כי בבואי לביתם פֶּשוּ מפני מאד, כי זה אך איזה ימים אשר העתיקו את משכנם לכאן, וחפצי-הבית טרם נסדרו על מקומם. בהלכי משם לְוֵנִי המחנות ולא נתנני ליסע במרכבת-החשמל, אך הפציר בי שאסע עמו במרכבה וחפצו מלאתי, ובדרך סיפר לי כי יותר מחצי השלחנות כבר חכר; פֶּעֶבְרָנוּ <ל>פני בית-הפקידות (מאגיסטראט) ירד מהמרכבה – כי היה לו שם מה לעשות – ולקח ממני ברכת-הפרידה, ובקש ממני שאדרוש שלומכם עבורו, ואנכי נסעתי הלאה לביתי ובזה חסל סדר הבקור: יותר חדשות אתי אין הנני בנכם ועבדכם... הנני דורש שלום... ושלום החתן ה"ה אחי יצחק יעקב הנני מוסר לך פריסת-שלום ממחנותך ומבניו, המחנות שאלני אם השעון עודנו הולך... גם שלום אחי אברהם חיים יהודא הנני דורש, כתב ידו מצא חן בעיני ושלום⁷ היקרות הנ"ל. העיקר שכחתי! הכלה בקשה ממני שאדרוש שלום כלכם, ואשר שמעה ממני כי בראנה שתחי' היתה חולה העציבה מאד, שלום החתן לא דרשה – אולי שכחה...

תודתי למרים הילר על העמדת החומרים לרשותנו ולאריאל לוק על הסיוע בבחירת הטקסט ובטיפול בו.

¹ בעזרת השם.

² עש"ק – ערב שבת קודש.

³ א' באב ה'תר"ס הוא 27/07/1900.

⁴ לפ"ג – "לפרט גדול", מניין הלוח העברי תוך ציון האלף שבו מדובר.

⁵ פה לאדז' – כאן, [ב]לודז'.

⁶ קיצור הצירוף "אחרי דרישת שלומכם הטוב", המשמש לברכות במכתבים.

⁷ נוסף מעל השורה: "אחיותי".

חידות לשוניות

את החידות חיבר דוד נודל, תלמיד התואר השני בחוג.

1. לפניך שלשיות מילים. בכל שלישיה אפשר למצוא מילה משותפת שיכולה להצטרף לכל אחת מהמילים בשלישייה וליצור צירוף הגיוני. מהי המילה?
 - א. שחור, הון, פשפשים
 - ב. יקרה, דרך, ירושלמית
 - ג. ארץ, קפיצה, לידה
 - ד. רע, מוציא, מחלקה
1. מה רובד הלשון של כל אחת מהמילים שלהלן?
 - א. לביבה
 - ב. גרב
 - ג. מרכז
 - ד. אוויר

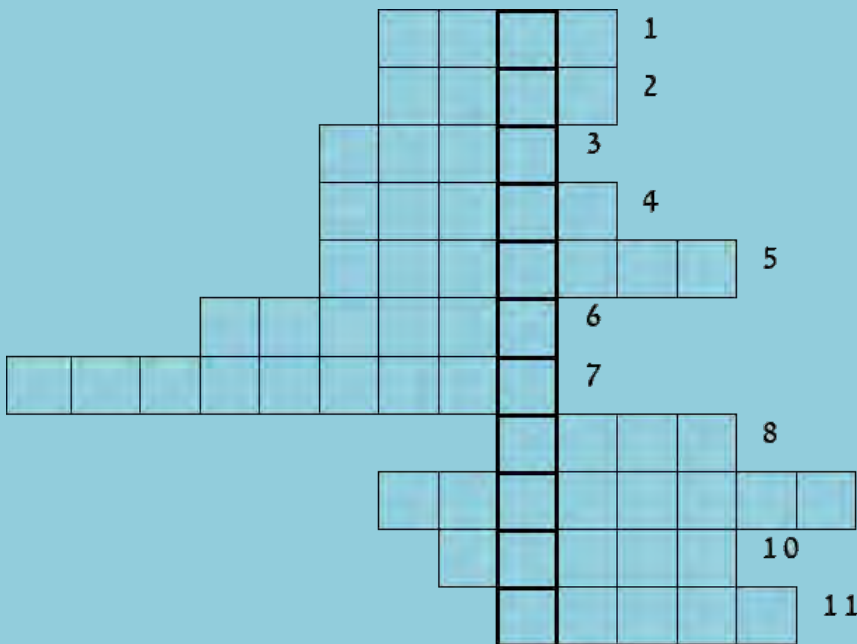
את התשבץ חיבר גיא שטיינברג, המסיים שנה ג' בחוג לערבית ובחוג ללשון העברית. יחד עם לימודי תעודת הוראה בערבית.

תשבץ היגיון

באמצע שנה א' עזבתי את החוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון ועברתי לחוג ללשון. זו הייתה אחת ההחלטות הכי טובות שלי במהלך התואר, כי הבנתי שאני מעדיף ללמוד את מה שאני באמת אוהב, ולא טעיתי ☺.

לכו עם האהבות שלכם, שיהיה קיץ נעים ושתשע"ו תבוא על כולנו רק לטובה!

גיא

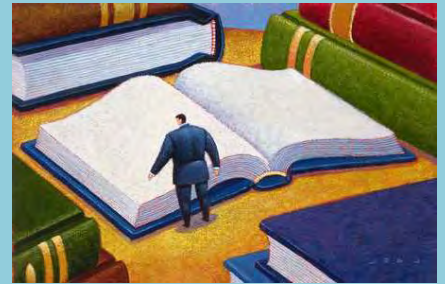

1. גם עליה מתבססים כשהריקבון לא לו (4)
2. בין יהושע להכי (4)
3. אולי הוא גורם פה בצעד (4)
4. הדוב ישנה יחידה קטנה (5)
5. משפיעה עלינו עד היום וזה לא לול שזנח (3,4)
6. כשהקוף בצרות היא גרמה לכך שיכתב (6)
7. רחשה בעתיד שפתינו (4,5)
8. תקופה שהייתה אז תן סיומת! (4)
9. ברמת גן הפליג זה שמחלק פקודות וגם חקר את העברית (8)
10. קרובת משפחה תמריא או תאמיר (5)
11. הצורה היא תופעה נפוצה ביותר (5)

את התשובות תמצאו בהמשך העלון

המחבר הוא אמיר אהרונ'י, בוגר החוג, ירושלמי שאוהב מוזיקה ולשון. אמיר סיים את לימודיו בחוג בשנת 2009, וכיום הוא מנהל מוצר של כלי תרגום בוויקיפדיה.

ויקיפדיה קיימת בשפות רבות, וכולם כולל כולם משתמשים בה – גם אם לא כולם מודים בזה – אף שהיא לא נחשבת (ובצדק) מקור מהימן לעבודות אקדמיות אמיתיות. אני כותב מתנדב בוויקיפדיה העברית מאז 2004, ואני עושה זאת כי זה כיף – זאת דרך נחמדה מאוד לחלוק את הידע שלך עם העולם וגם ללמוד דברים חדשים.

מ־2008 למדתי בחוג ללשון העברית, ושם הכרתי את כל המרצים הנהדרים – יוחנן ברויאר, יעל רשף, ברק דן, אהרן ממון, אשר לאופר ואחרים.

לאחר שסיימתי את התואר הראשון הציעה לי פרופ' רשף לכתוב ערך על ניקוד העברית החדשה באנציקלופדיה של הלשון העברית, שהייתה עתידה להתפרסם בהוצאת בריל ההולנדית. אולי היא עשתה זאת כי ידעה על החיבה שלי לניקוד ואולי כי ידעה על החיבה שלי לוויקיפדיה. מכל מקום, קיבלתי את ההצעה בשמחה.

מיד ניגשתי להבנת הנושא – מה עליי בעצם לכתוב? קיבלתי מכתבים מבלבלים מההוצאה: לכאורה היה עליי לכתוב משהו בנושא ה"מסורה", דבר שאיני מתמצא בו היטב. ביקשתי ייעוץ מפרופ' ממון, והוא הפנה אותי לעורך הראשי – ג'פרי כאן מקיימברידג'. במזל, פרופ' כאן בדיוק ביקר בכנס בנושא לשון בהר־הצופים, אז ניצלתי את ההזדמנות ופגשתי אותו. הוא הסביר שה"מסורה" מופיעה בכותרת מכיוון שנושא הניקוד מתווק תחתיה, אבל בפועל עליי לכתוב ערך אנציקלופדי על השימוש בניקוד בעברית של ימינו – איפה משתמשים בו, איפה לא, אילו תופעות מיוחדות יש בו. כבר היו אנשים שהיו מופקדים על כתיבת ערכים בנושא הניקוד המקראי ובנושא כללי הניקוד התקניים, ואני הייתי צריך לכתוב ערך על משהו מהחיים העכשוויים. זה היה פנטסטי משום שזה נושא שקרוב מאוד ללבי, ואז התחלתי לכתוב.

SEFARAD

חברה לחקר יהדות ספרד ופזורה

Society for Sefardic Studies | Sociedad de Estudios Sefardies

התייחסתי אל המשימה ברצינות. אספתי כל ספר שרק הצלחתי למצוא – על כתיב, על שירה, על דפוס, על חינוך, על מילונאות, על מחשבים. שילבתי בכתיבה את הניסיון שלי בעבודה עם מכון התקנים הישראלי על תיקונים בתמיכה בניקוד במקלדת העברית במחשבים.

תיעדתי – למיטב ידיעתי, לראשונה – את התופעה של שימוש בניקוד עברי על אותיות לועזיות, הנפוץ בפרסומות ובשלטים. כתבתי על נושא שקרוב במיוחד ללבי – שימוש (ואי-שימוש) בניקוד בטקסטים של שירים עבריים (תצילו, למשל, בחוברת המילים של האלבום "פינוקיו" של להקת פונק'ל), כתבתי על ביטול הקובץ בסיומות של מילים כמו "מלכויות", שקרה בדיוק באמצע קורס הניקוד שלי עם ברק דן, על הניקוד הניסיוני המשונה בשירים של אבות ישורון ודוד אבידן,

ÆG

ועוד. הבאתי דוגמאות לשימוש מסקרן בניקוד בפרוזה ובפרסומות. ועוד, ועוד, ועוד. אני לא מתבייש לומר שהם פנו לאיש הנכון.

לפי ההוראות לכותבי הערכים שקיבלתי מבית ההוצאה, לפני ששלחתי את הערך הגמור ביקשתי מאנשי אקדמיה שהכרתי לעבור עליו קצת ולתת לי עצות. בין היתר ביקשתי זאת מרסטיב פסברג (והוא גם תיקן לי כמה שגיאות באנגלית), ומאנשים ממוסדות אחרים, בהם עוזי אורנן (שעבדתי איתו על פרויקט תכנותי מעניין באותה תקופה) ומפרה קזנליאס, חוקר עברית מברצלונה. מכולם קיבלתי משוב חיובי והצעות לתיקונים, ואחרי שהייתי מרוצה מהכול, שלחתי את הערך לבית ההוצאה

בריל – למרבה ההפתעה, עשיתי את זה בזמן (כל המרצים שלי יודעים שבדרך-כלל אני אחרן חסר-בושה בהגשת עבודות...)

התבקשתי לכתוב 2,000 מילים. יצאו לי יותר מ-3,000. חשבתי שהעורכים הקשוחים יחתכו לי הרבה, אבל הם שמרו לי כמעט הכול, וערכו לי רק קצת אנגלית פה ושם. כששלחו לי לבדיקה את הגרסה כפי שהיא הייתה אמורה להישלח לדפוס גיליתי שהתמונות ששלחתי שולבו בתוך הערך באופן מקרי, אז ביקשתי לשלב אותן נכון יותר וקרוב לפסקאות הקשורות למה שמוצג בתמונות. גיליתי גם ש"תיקנו" לי כמה מילים באופן שגוי, וביקשתי לתקן בחזרה, ולשמחתי הם עשו את כל מה שביקשתי.

כל זה היה ב-2011, ואז התחילה ההמתנה הארוכה מאוד עד הפרסום עצמו. מתברר שלבית ההוצאה נדרש הרבה יותר זמן מהמצופה לעבור על כל הערכים שנשלחו ולהכין אותם לדפוס. זה שונה מאוד מהאופן שבו דברים מתנהלים בוויקיפדיה, שבה הפרסום תמיד מידי (זאת בעצם המשמעות של שיטת הוויקי – קודם מפרסמים, אחר-כך מתקנים). המתנתי בסבלנות ובקיץ של 2013 האנציקלופדיה סוף-כל-סוף יצאה לאור בדפוס ובמהדורה אלקטרונית. לראות את השם שלי – ואת שם האוניברסיטה שלנו! – בספר מודפס מכובד בספרייה הלאומית זה דבר מרגש, כמובן.

אז איך אני יכול לסכם את זה? היה כיף גדול, הייתה עבודה רבה, אבל מכיוון שהנושא מעניין אותי כל-כך אני לא יכול לומר שהיה ממש קשה. וכמובן אני רוצה לומר תודה גדולה לפרופ' רשף שנתנה בי אמון ובחרה בי למשימה הזאת, ולכל האנשים שעזרו – אהרן ממון, גיפרי כאן, סטיב פסברג ועוזי אורנן, וכן לברק דן האחד והיחיד שלימד אותי ניקוד.

המחבר הוא אריאל שווה, דוקטורנט בחוג, החוקר את העברית של רש"י על פי כתבי היד של פירושו לתורה.

התכירו את חידושי האקדמיה?

1. יְחֻדָּה היא:	4. נִיטָן הוא:
א. ספינת שעשועים	א. מגדל פיקוח בשדה תעופה
ב. קואליציה	ב. דג ממשפחת הסלמוניים
ג. קבוצת בנות	ג. מכשיר GPS
ד. אין מילה כזאת	ד. רואה שחורות (פסימיסט)
2. מְרַצֶּדֶת היא:	5. יִמְמִית היא:
א. צג ("מסך") מחשב	א. חנות הפתוחה בכל שעות היממה
ב. משקה אנרגיה	ב. מרינה
ג. מדרכה משולבת להולכי רגל ולאופניים	ג. חידוד המופץ במהירות דרך המרשתת (מם אינטרנט)
ד. קישוט תלוי (מובייל)	ד. פרח שעלי הכותרת שלו נסגרים עם רדת החשכה
3. דְּשֻׁנָּה היא:	6. מְלַקֶּחֶת היא:
א. קומפוסט	א. חנות לממכר מזון מהיר (טייק אוויי)
ב. נקבת הדישון (יונק ממשפחת הפְּרִיִּים)	ב. צבת שטוחה (פלייר)
ג. דיאטה עתירת שומנים	ג. לק ציפורניים
ד. הפרדה ממופנת של גרעיני תבואה מקליפתם	ד. גלידה
- את התשובות תמצאו בהמשך העלון

פרידה מהחוג

שיר גילה, מסיימת שנה ג' ופעילה בוועד החוגי, אוהבת לפגוש אנשים ולשמוע את סיפור חייהם. שיר מתכננת להמשיך לעבוד בשנה הקרובה כרכזת הבוגרים של המכינה הירושלמית וללמוד ערבית במחנה יהודה. בעתיד אולי תהיה מורה ללשון.

לפני שלוש שנים הגעתי לאוניברסיטה העברית. זה נראה לי מקום גדול, עם הרבה אנשים שלא מכירים זה את זה. רק למצוא את הכיתה הנכונה זה פרויקט בפני עצמו. בשיעורים הראשונים כתבתי במחברת, לאט-לאט עברתי למחשב. הפכתי לחלק מהמערכת.

אבל בתוך כל המערכת הגדולה הזו מצאתי בית חם, קטן, אוהב. בית שהפך את כל הדבר הגדול הזה שנקרא אוניברסיטה למשהו פשוט הרבה יותר, מאיים הרבה פחות. כי בסופו של דבר – הכול זה אנשים...

תודה לכל האנשים שהפכו את החוג הזה לבית עבורי ועבור הרבה אנשים אחרים. תודה שעזרתם לי להקשיב ברגישות רבה יותר לשפה שלנו ולהבין אותה קצת יותר לעומק. עפרה, דבי ואליצור, תודה על ההקשבה והרצון התמידי לעזור ולפעול ביחד ולטובת כולם.

החוג ללשון העברית, זה חלק ממך ☺.

אוהבת,

שיר

המחבר הוא נעם בן דרור, תלמיד שנה שנייה בחוג וחובב שוואים מרחפים.

הרגע הזה ש...

הרגע הזה שאתה אומר שאתה לומד לשון, אז שואלים אותך: אה, בלשנות כאילו?

הרגע הזה שאתה אומר שאתה לומד לשון, ואומרים לך: רק אל תתקן אותי.

הרגע הזה שאתה נכנס למזכירות החוג ודבי לא נמצאת, ואתה שוקל ברצינות לבקש מהחתולה למסור לה משהו.

הרגע הזה שאתה שולח ליעל רשף שאלה במייל, והיא עונה לך שלא ניסתה טוב את המייל והיא מורידה לך 5 נקודות מהציון של הקורס.

הרגע הזה שאליצור נכנס לכיתה במבחן ושואל אם יש שאלות, ובא לך להרים את היד ולשאול: למה לעזאזל אתה עם קורקינט?

הרגע הזה שאתה מבין שבניקוד לכל כלל יש יוצא מן הכלל, ולכל יוצא מן הכלל יש חריגים, ולכל חריג יש משקל מיוחד, ובסופו של דבר צריך ללמוד את כל המילון בעל פה כדי לעבור את הקורס.

הרגע הזה שאתה מקבל את הציון בקורס של פסברג, ואתה תוהה אם מה שקרה לו זה חוק ההידקקות או חוק ההידלדלות.

הרגע הזה שאתה תוהה אם ללאופר יש באייפון מקלדת של IPA.

הרגע הזה שאתה מבין שוורד סיידון תקרא את מה שכתבת ורק תחשוב על זה ש"הרגע הזה ש" זאת שאילת תבנית.

ד"ר משה קהן, מרצה בחוג, חוקר את הלשון העברית והמילונאות העברית בימי הביניים ואת השפעת הלוגיקה והפילוסופיה על הלשון העברית.

אֶהְבְּתִי אִשָּׁה פְּשׁוּטָה
בְּלִי קִשּׁוּט בְּלִי שְׁמֶלֶךְ
מִעֶרְמִיָּה הֵם כְּסוּתָהּ
הַמֶּלֶךְ

המתברת היא יעל מדר, תלמידה לתואר שני בחוג, בעלת תעודת עורכת לשון מאוניברסיטת תל-אביב ותואר ראשון בלשון מאוניברסיטת בר-אילן.

נלכד במרשתת: עריכת לשון החדשות

עם המורכבות של המהירות הנדרשת בעולם התוכן האינטרנטי, ועם קצב החדשות המהיר בעולם הווירטואלי ובעולם האמתי, עשויות ליפול בטקסטים שגיאות מסוגים שונים, בהן שגיאות לשוניות. גם כתוצאה מהקלדה מהירה תחת לחץ, גם מחוסר שימת לב, וכן – גם מחוסר ידיעה. מתוך ההכרה הזאת ומתוך רצון להילחם בתווית שהודבקה ל-ynet כאתר הנחשב עילג – ומסיבות נוספות – החליט ראש דסק החדשות באתר ליצור במערכת תפקיד שלא היה קיים קודם. כך, לפני יותר משלוש שנים וחצי, התחלתי לעבוד כמגיהה באתר החדשות הגדול בישראל.

עבודה חדשה, מיד לאחר סיום לימודי התעודה בעריכת לשון. תפקיד חדש, שהגדרות שלו נבנות תוך כדי תנועה. וכל זה בתוך מערכת חדשות אינטרנטית – למישהי שאינה בדיוק חובבת אקטואליה ואינה בדיוק אשת-דרשת. אלה חלק מהקשיים שעמדו בפניי. וכמובן, קשיים היו מנת חלקם של העובדים האחרים – שנאלצו להתרגל למרות חדשה מסוג שונה, לשינויים בהרגלי הכתיבה ולזוג עיניים נוסף שעובר על הטקסטים.

המרות שאני כפופה לה כעורכת לשון, כך לימדוני, היא מרותה של העברית. עם זאת, ודאי שבכתבה המביאה דברים בשם אומרם לא אדרוש מהעורכים לתקן את המשפט המצוטט. מצד שני, אני כן מתעקשת לתקן שגיאות מסוימות של דוברים, גם אם העורך טוען ש"ככה הוא אמר, אבל". כך, למשל, כשמרואיין משתמש לא נכון בביטוי עברי (את ההבדל בין "עשה ימים כלילות" לבין "לילות כימים" אתם ודאי מכירים) או מתרגם מילולית ביטוי מאנגלית ("בסופו של יום" האנגלי שבא במקום "בסופו של דבר" שלנו).

ועם כל הרצון שלי להילחם במלחמתה של לשון, ישנן מגבלות נוספות שעליי להכיר בהן, למשל מגבלה של מקום. אמנם רשת האינטרנט היא אינסופית, אך המבנה הצורני של האתר הוא עיקרון חשוב למנהליו. הצורה היא חלק מסימן ההיכר של אתר. כך, למשל, כל עורך יודע שעליו לנסח כותרת באופן כזה שהיא לא "תגלוש" מעבר לאורך של שורה אחת, מלבד מקרים מיוחדים. גם תו קטן כמו יו"ד יכול לשבש את העיקרון החזותי הזה, ועל כן לעתים אני נאלצת להתפשר עם העורך ולתת לו אור ירוק לכתוב "אמא" בלי יו"ד. האור הירוק הזה יחייב אותו להתמיד ולכתוב "אמא" בכל ההיקרויות של המילה באותה כתבה. אני נאלצת לנשוח שפתיים כשאלוהי הרייטינג מאלץ אותי לעגל פינות.

האקדמיה ללשון העברית, כמובן, היא מורת הדרך, ואני נעזרת בהחלטותיה כשעולים לבטים בדסק וגם כשאני רוצה להוכיח לעורך זה או אחר שאני, כרגיל, צודקת. עם זאת, כשהתחלתי כאן את

עבודתי ריכזתי כמה עניינים לבוס כדי להחליט על דרך אחידה מקובלת ומחייבת, וכך החלטנו להוסיף ו"ו במקום הקמץ הקטן בצורות "שבהן תנועת ם מסומנת בניקוד בקמץ קטן או בחטף-קמץ שקיים בכל צורות המילה" – למשל המילה תוכנית – בניגוד להחלטת האקדמיה המצוטטת. גם את הפעלים היכה והיטה אני מעדיפה לכתוב עם יו"ד, בניגוד לפסיקת האקדמיה, אך כשעורך כותב "הכה" לרוב אינני מתקנת אותו.

מלבד אתר האקדמיה, כלי עזר נוסף שגם העורכים משתמשים בו הוא המילון המקוון של רב-מילים. ב"שיעור לשון" שהעברתי להם לפני כשנתיים לימדתי אותם איך נכון להבין בעזרתו מה הכתיב של מילה נתונה, כי היו מהם שטעו להבין שהכתיב הנכון הוא כמו הכתיב של הצורה המנוקדת. למשל, הצורה רֶאֶיָה ודאי כתובה עם יו"ד אחת כשהיא מנוקדת, אך כשפונים ללשונית ה"דקדוק" המילון מציג את הצורה בהתאם לכללי הכתיב חסר הניקוד. יש גם מקומות שההיעזרות שלי בהם היא לא-מתוכננת – קבוצות פייסבוק של אוהבי עברית, שכמובן אני חברה בהן, כמו "קול העברית כולה" ו"להעניף את ה' מפועל בעתיד בגוף ראשון", שחבריהן מעלים סוגיות מעניינות ולפעמים גם מזהים שגיאות שחמקו מעיניי (או ששוגרו בשעות שבהן אינני עובדת). ואפילו מפוסטים של סיון רהב-מאיר, המעלה לפעמים "תזכורות לשוניות" מיועצת הלשון של חדשות 2, אני קולטת דברים הרלוונטיים לדסק החדשות שלנו. כך למשל בעקבות הרעש בנפאל שמתי לב שהצורה "רעש אדמה" אינה נכונה, ויש לומר "רעש" או "רעידת אדמה". כשהסבתי את תשומת לבו של אחד העורכים לכך הוא ענה שהוא מכיר את הצורה "רעש אדמה" כבר שנים, ולא הצלחתי לשכנע אותו אחרת.

כשעורך מקבל טקסט מהכתב או מיחצנים (אגב, ראיתם פעם טקסט משפטי? חלחלה לעיניים), לעתים נשאלות טעויות שהעין שלו קופצת מעליהן. כך, למשל, גם אם העורך זוכר שלימדתי אותם שיש לכתוב פרויקט עם יו"ד אחת כי היא אחרי אם קריאה, המילה עדיין עשויה להשתרבב לכתבה בכתיב השגוי שהעביר הכתב או הדובר. כך גם בתעתיק מערבית: הכתבים העוסקים בענייני ערבים – בהם כאלה ששפת אמם היא עברית וכאלה ששפת אמם ערבית – נוהגים לא פעם להעביר לעריכה טקסט שבו שמות מתועתקים בהתאם לכתיבתם בערבית ולא בהתאם לכללי התעתיק לעברית. נקודה זו באה לידי ביטוי בעיקר בתעתיק אליהידיעה לפני אותיות השמש.

כבכל עבודת עריכה, עליי לזכור שהטקסט אינו שלי – אלא של הכתב, ושל העורך. אינני יכולה להפוך ניסוחים שלהם לניסוחים שלי וכל עוד לא מדובר במשפט הבנוי באופן עילג או לא ברור לחלוטין). מקסימום אני יכולה להציע להם ניסוח חלופי. לאור זאת, ולאור מגבלת הזמן הקיימת בעבודה בסביבה אינטרנטית-חדשותית אינטנסיבית, המחייבת לרוב "שיגור" טקסט מיד כשהעורך מסיים לעבוד על הכתבה, עבודתי נאלצת להצטמצם לעתים לכדי כיבוי שרפות הגהה מקומיות בלבד, וכשהטקסט כבר "באוויר".

אני חושבת שהשגיאות שמציקות לי יותר מכול הן אלה הנובעות מלשון פסידו-גבוהה. כך למשל השימוש ב"במידה ו-" (במקום "אם" הפשוט) והשמטת שי"ן הזיקה (כמו בשם הסרט "העור בו אני חי"). כשעורך טועה ונופל בזה הוא יודע – או צריך לדעת – לצפות לנזיפה קשה ממני, בדמות מייל

שבו העתקתי את השגיאה והדגשתי אותה גם בקו תחתי וגם ב"בולד"!

השפה

עברית

יותר תלמוד כתב היום ספר בבלי יידיש חז"ל אירופה
בכתב שפה במאה בארץ העולם הספרדית יהודיות
מדוברת לשון לשון רש"י דוברי ניבים מילים
היהודים המילה ההגייה הקדום נכתבו דף בשפות מסכת עמוד
המקרא ישראל יהודית המכונה כיום
השפות משנה שמית מאד עברי
האקדמיה אותיות הערבית הלשון לעברית

טריוויה לשונית

את הטריוויה חיבר אלעד איזן. אלעד מסיים שנה ג' בחוג, וסימן הניקוד האהוב עליו הוא חטף חיריק.

1. מבין השפות הבאות, איזו איננה שפה שמית?	4. מהי צורת הרבים של המילה "דלעת"?	6. מה משמעות המילה "פלפלה" בלשון חז"ל?
א. אמהרית	א. דלועים	א. מטבע כסף
ב. אכדית	ב. דלעות	ב. סל המכיל פרות
ג. שומרית	ג. דלעים	ג. משפחה גרעינית
ד. אשורית	ד. דלעיות	ד. מס שהוטל על חקלאים

7. מה משמעות המילה "אקדח" במקרא?

- א. מין אבן חן
- ב. שבר בגולגולת
- ג. דרגת כהונה
- ד. גידול חקלאי

2. מאיזו שפה מגיע השורש שממנו נגזרת המילה "קִטְנָה"?

- א. ערבית
- ב. ארמית
- ג. אכדית
- ד. פרסית

8. איזו מהמילים הבאות נהגית בשי"ן ימנית ולא בשי"ן שמאלית?

- א. שרד (מין צמח)
- ב. חשוך ילדים
- ג. שדרות (היישוב)
- ד. פשה (התפשט, התרחב)

5. מהו שמו העברי של צמח הבמבוק?

- א. צָנָן
- ב. צוֹרֵן
- ג. חֲזָרֵן
- ד. חֲדָקֹן

3. איפה מופיעה לראשונה המילה "חשמל"?

- א. אצל אליעזר בן-יהודה
- ב. בספרות חז"ל
- ג. במקרא
- ד. אצל הרמב"ם

את התשובות תמצאו בהמשך העלון

חטף חיריק בכתר ארם צובא, מלכים א, יז, יא

תשבץ היגיון

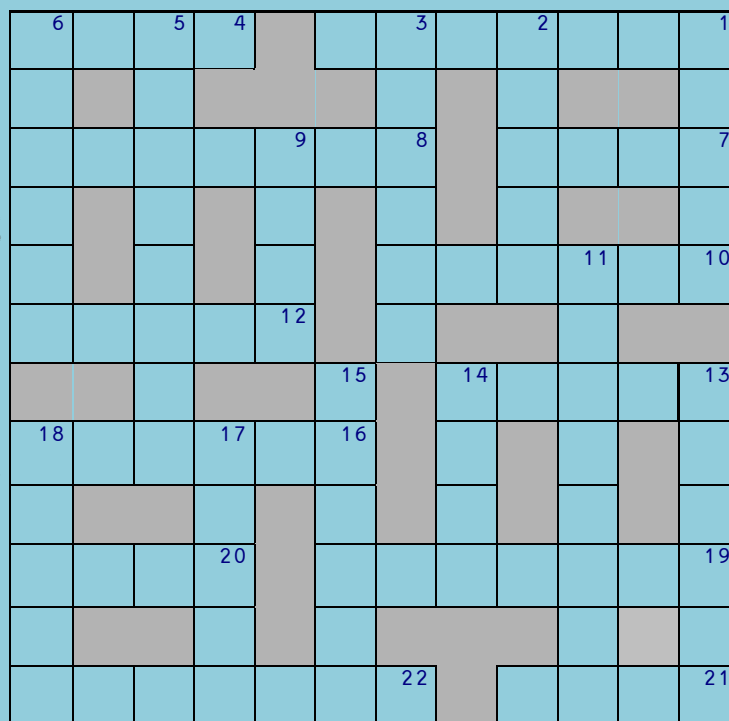
את התשבץ חיבר ליאור ליאני, בוגר החוג. ליאור מחבר את מדורי התשבצים בעיתון 'מעריב' ואת חוברת 'המשבצת'.

מאוזן:

1. יש ודאות בשאלה כמו לרב (3,2,2)
4. נביא את אלה שלא עבדו מספיק (4)
7. החייל שלי מלא סלעים (4)
8. לא חי דרך אגב (2,5)
10. מה משותף לכלבה, חתולה, לביאה ופילה בהדרכות? (6) (ע"פ דודו זוארץ)
12. מכניסים קצה נקניק בבור תת־קרקעי (5)
13. מחזאי טוב אבל נראה מוזנח (מ) (5)
16. הם לא מתבלטים בעשור (6)
19. לא תודה שאתה לא מקיף סלע (מ) (4,3)
20. שוב השקר הזה, אבל הוא לא נחפז (4)
21. מתכת זה לחם יסוד (4)
22. משוגע! בתחבושת יש סוכר (7)

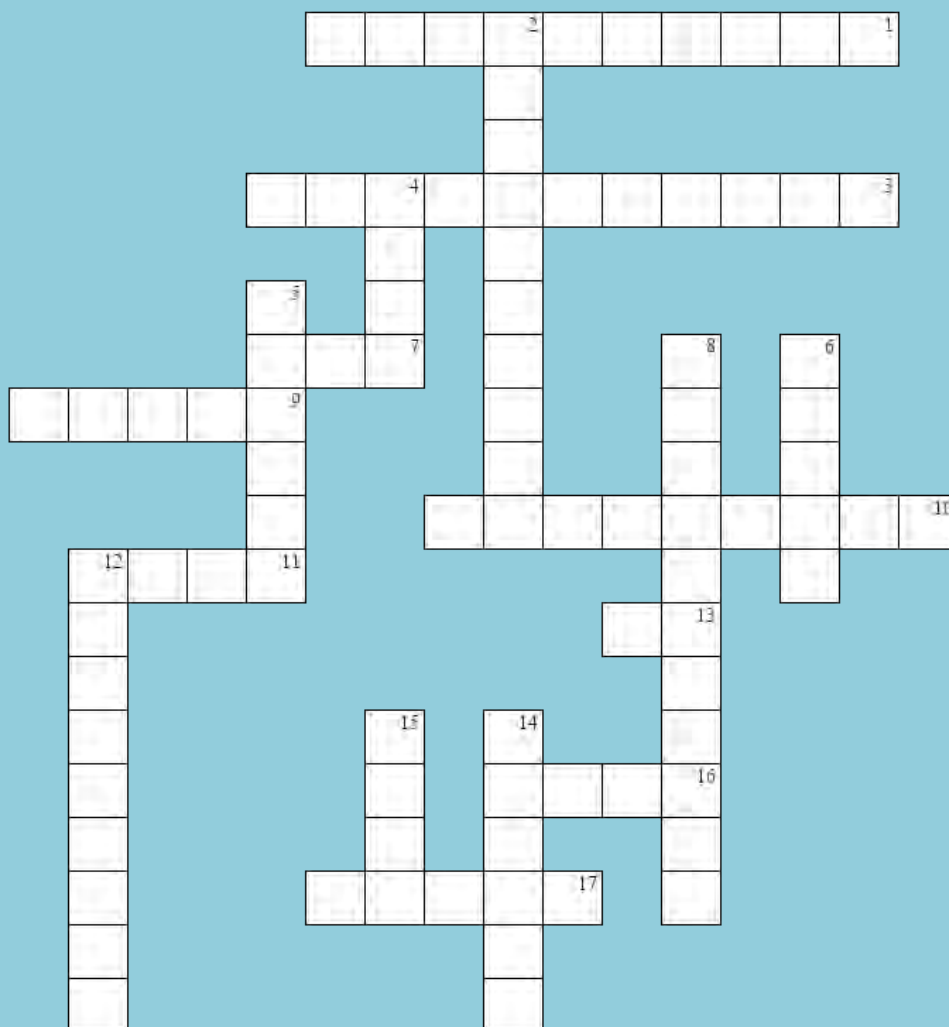
מאונך:

1. אני רוצה רק את האריזה לשקול (5)
2. בלי בוץ רומי! (5)
3. אתה מקבל את המילוי שעולה מהודו (6)
5. גם לבנים יש סכסוך בין קרובים (4,4) (ע"פ זהבית אטד)
6. התבגר בקרן שליד חוף הים (6)
9. דוד המלך (4)
11. שמונה עוברים קידוד עם מצב רוח ירוד (4,4)
13. מה לובש הג'ובניק בכל יום ראשון? (3,3)
14. איסור לרשום נדל"ן (מ) (4)
15. אם וכאשר מגיע למעלה נהרג בנו? (4,2)
17. דורון המום שני (5)
18. מחזיקה דגים במסעדה (5) (ע"פ ניר גרנדה)

את התשבץ חיברו כמה מתלמידי הקורס "המרכיב העברי בלשונות היהודים",
וערך ניר עציוני.

תשבץ לשוני

מאוזן

מאונך

1. ג' לפי אליהו בחור מסמנת... (5,5)
2. המציא את משקל ה"יתד" בפיוט
3. עדות אפיגרפית מרשימה ביותר מימי המקרא (6,5)
4. חילופי... לא סטודנטים (4)
5. בתי רגליים אשר עד הירכיים הגיעו הם... (6)
6. היא "ג'אנק-פוד" (5)
7. כתב את האגרון (ר"ת - 3)
8. בשאלה לצורך בקשה יש... (11)
9. פותח את היום במילים "צפרא טבא" (5)
10. דלג רב (טלגרף) הוא דוגמה ל... (5,4)
11. ממניי השוואים (4)
12. סוג של נו"ן (9)
13. "פיל" במצרית (2)
14. "לא, אני לא לומד..." (6)
15. חטיבה ד' בתימן לפי פרופ' מורג (4)
16. ממערכת הזמנים במקרא (4)
17. המעתק שחל במילה "שלום" (5)

פתרון התשבץ מעמוד 13:

6	5	4			3	2	1							
מ	ו	ח	נ		נ	כ	ש	ל	כ	א	ל			
ג			מ			ל		ט			י			
ד	י	ר	ח	9	ל	8		י	ש	ר	ט			
ל			י		ח		ו	נ			ר			
ו		ב		א			ת	ו	י	11	ח	10	נ	ה
ר	ק	נ	ו	12	ב		ה			מ				
			י		15	א		14	ט	פ	ו	ר	13	מ
18			נ	17	י	16	ב	א		צ			ד	
ז				ו		ש		ב		פ			י	
ל	ו	ק	20	ש		כ	ר	ו	צ	נ	י	19		א
ל				י		ו				י		ל		
ה	ז	ו	ק	ו	ל	22	ג		נ	מ	פ	21		

פתרון התשבץ מעמוד 14:

תשובות לחידות מעמוד 6:

1. המילה המשותפת לכל שלישייה היא:

א. שוק

ב. אבן

ג. חבל

ד. לשון

2. רובד הלשון הוא:

א. לשון המקרא

ב. העברית החדשה

ג. לשון ימי הביניים

ד. לשון חז"ל

תשובות לתשבץ מעמוד 6:

1. להמ"ק 2. בלאו 3. שפעל 4. פונמה

5. לשון חז"ל 6. הדקקות 7. עברית חדשה

8. ימה"ב 9. ברגשטרסר 10. ארמית 11. הדמות

תשובות לשאלות מעמוד 8:

- 1 .6 2 .5 3 .4 4 .3 5 .2 6 .1

תשובות לטריוויה מעמוד 12:

1. לא ידוע לאיזו משפחת שפות שייכת השפה

השומרית, אך אין זו המשפחה השמית.

2. השורש הגיע מן הארמית, זהו השורש

הארמי המקביל לשורש העברי "ק-י-צ".

3. המילה מופיעה לראשונה במקרא: "וארא

פֶּעִין חֲשַׁמֶּל כְּמֵרָאָה אֵשׁ" (ויחזקאל א, כז).

4. צורת הרבים של "דלעת" היא "דלועים".

5. במבוק הוא "חֲזָרָן". "צֶנֶרָן" הוא שנורקל,

"צֹרֵךְ" הוּא סִלִּיקוֹן וְאִילוֹ "חֶדְקָן" הוּא מִין

של דג.

6. כלכלה היא סל פירות: "היתה בידו כלכלה

של פירות שאינה מתוקנת" (תוספתא

דמאי, ח, יג).

7. אקדח במקרא הוא מין אבן חן: "וְשִׁמְתִּי

פֶּדְכֹד שְׁמִשְׁתִּיךָ וּשְׁעָרֶיךָ לְאַבְנֵי אֶקֶדָח וְכָל

גְּבוּלְךָ לְאֲבֵנֵי חֶפֶץ" (ישעיהו נד, נב).

8. המילה "נֶשֶׁרֶד" נהגית בשי"ן ימנית.

את הפתגמים אסף אלעד אייזן. אלעד מסיים שנה ג' בחוג, ומגיל צעיר חולם לעבוד באקדמיה ללשון העברית.

$\gamma \gamma \lesssim \gamma$ $\gamma \circ \gamma \mid$ $+ \exists \exists \times \gamma .1$

+ y y f 7 y L 3 Δ t L y 3 Δ 3 y y 3 .2

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_{ij} x_i x_j + \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n y_{ij} x_i y_j + \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n z_{ij} x_i z_j + \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij} x_i d_j + 0.3$$

y w 7 s + y q h s q s y w y s y w l y y z 7 q s y w .4

$\exists \varphi \vee + /$ $\exists \lesssim \Delta \varphi$ $\exists \varphi \dagger$ $\exists \varphi \Delta .5$

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת
ⴐ	ⴑ	ⴒ	ⴓ	ⴔ	ⴕ	ⴖ	ⴗ	ⴘ	ⴙ	ⴚ	ⴛ	ⴜ	ⴝ	ⴞ	ⴟ	ⴠ	ⴡ	ⴢ	ⴣ	ⴤ	ⴥ

5' ללל אלל כללל חללל
6' מלל חלל חללל מלל חללל חללל
7' חללל חללל חללל חללל חללל
8' חללל חללל חללל חללל חללל
9' חללל חללל חללל חללל חללל
10' חללל חללל חללל חללל חללל
11' חללל חללל חללל חללל חללל
12' חללל חללל חללל חללל חללל

A black and white portrait of Johann Wolfgang von Goethe, a German writer, philosopher, and statesman. He is shown from the chest up, wearing a dark coat over a white cravat. The portrait is set against a light background.

וּמִלִּזְמָה בְּעֵלְמָה, דְּלִיבָה לְלִיבָה וְלִיבָה לְלִיבָה

או בכתובת המקוצרת: goo.gl/Lhg3BS

החוג ללישון העברית
וללשונות היהודים